Xi Tfisser il-ħidma għall-Malti

(Taħdita minn fuq ir-Rediffusion taħt it-Tmexxija tal-"Għaqda tal-Malti Università.")

Wasal il-jum wil-waqt li nieqfu ftit u naraw x'inhi din il-ħidma ħabrieka għall-Malti. Ilna naqrawlkom issa għal għaxar xhur sħaħ u nistħajjilkom tgħidulna: "Dan kollu għalfejn? X'aħna nieħdu minn dan kollu?" Nagħidirkom, għaliex naħseb li bosta minnkom għadhom ma fehmux x'iġifieri l-Moviment tal-Malti li issa ilu joħodha kontra l-mewġ għal 150 sena. Fl-imgħoddi, u issa, kien hemm min mar kontrina għal waħda minn dawn ir-raġunijiet: 1) jew għax dejjem ħaseb f'rasu biss; u l-Moviment tal-Malti huwa demokratiku mill-qiegħ, 2) jonkella għaliex ma fehmuniex 3) jonkella għaliex kien biered u l-ikbar trux dak li ma jridx jisma'. Issa naraw fuq fuq x'inhi sewwa u xi tfisser din il-ħidma għall-Malti.

Fl-1796, fil-Prefazzjoni għall-Lexikon tiegħu, Vassalli ħeġġeġ il-Maltin li jneħħu minn quddiem għajnejhom "il-għamad li sa dak iż-żmien, għal bżonn kbir, xekkilhom." Wissa sabiex il-Maltin jagħmlu f'rashom darba għal dejjem li jxerrdu d-dlamijiet bħalma s-seklu ta' dik il-ħabta wir-Raġuni sħiħa ta' dak iż-żmien kienu għarfu jxerrdu d-dlamijiet ta' l-injoranza, jiksru l-ktajjen tal-fehmiet ħżiena u ta' ħsara; jitturufnaw darba għal dejjem dawk l-abbużi li lejhom kellhom qima kbira billi flokhom idaħħlu drawwiet ġodda u tal-ħaqq, jinġiebu u jitfasslu sistemi ġodda u għaqlin u titneħħa minn ġewwa fihom kull biża' ta' riħ kuntrarju kif huwa stess fil-bidu ta' dak ix-xogħol kien biegħed minnu kull xkiel u biża' ta' tmegħir. Minn dan il-kliem nieħdu li l-ħsieb kien mhux biss li jitrawwem ilsien Malti, iżda wkoll li titjieb il-qagħda ġewwinija Maltija. L-Ilsien Malti, li huwa qadim, jixhed il-ġrajja mqallba ta' Malta u fih insibu l-fdalijiet ħajja tal-ġnus li ħakmuha. Dan l-Ilsien kien mitluq u mistmerr, u l-ebda Malti, ħlief Vassalli u De Soldanis qablu u ftit oħrajn, ma qatt tahom li jistudjawh. Aħna l-Maltin għandna nħammru wiċċna bil-mistħija quddiem id-dinja kollha meta naraw li l-aħjar studji fuq il-Malti ma nkitbux mill-Maltin, barra xi waħdiet, iżda mill-barranin bħalma huma Gesenius, Noldeke, Stumme, Sutcliffe, Bonelli, Dessoulavy wil-bqija. L-istudju tal-Malti ma jfisserx, u qatt ma fisser, twarrab ilsna oħra: "Ħobb, jekk jiswewlek, l-ilsna barranija, iżda le tbarri lil min hu ta' ġewwa." Aħna neħtieġu ilsna oħra, imma qatt ma għandna nħallu 'l dawn joħonqu u

joqtlu l-Malti. Il-Malti x'jirbaħ għandu minn Ilsna oħra. Zewġ fehmiet għandna quddiemna: waħda li ġġegħilna nrawwmu l-Malti għalih innifsu u l-oħra tħajjarna nkabbruh biex ninqdew bih għall-mixi 'il quddiem ta' pajjiżna.

L-Ilsien ta' Nazzjon huwa l-għelm tagħha. Il-Banchi, fil-ktieb tiegħu "La Vita Sociale" kiteb: "Billi l-Ilsien ta' nazzjon ifisser il-ħsieb wil-ħsus tagħha, huwa magħdud bħala l-għelm ta' dik in-nazzjon."

L-ilsien huwa l-għaqda bejn in-nies ta' l-istess ġens. Il-Malti hu li jżomm magħquda flimkien il-Maltin imxerrda ma' l-erbat irjieħ tad-dinja. Barra dan aħna nafu li hi saħta ta' ġnus żgħar li jbatu b'dak li l-Ingliżi jgħidulu *inferiority complex*, jiġifieri dik il-ġibda żejda għal ħwejjeġ barranin u mistħija, bid-dieher jew minn taħt, għal dak kollu ġewwieni. Minn hawnekk ġejja din l-istmerrija li għandna għall-Malti. Minn dan ġej il-bidu ta' dik ix-xewqa li ndaħħlu bl-addoċċ id-drawwiet wil-ħsebijiet tal-barranin bla ma nqisu xejn. Din hija l-ġibda li mħabba fiha ninżlu għarkubbtejna, biex ngħid hekk, quddiem il-barranin, ikunu min ikunu, u x-xebba Maltija tiġġerra mat-toroq malli tilmaħ erba' buttuni tar-ram u biċċa uniformi. Jekk aħna nibdew biex natu kas ta' lsienna, naraw x'hemm moħbi fih u x'jgħallimna, nibdew inħarsu lejna nfusna mod ieħor. Il-kuxjenza tagħna bħala Maltin tqum minn ngħas u mill-għajb u minn dak il-ħin stess inħabirku biex ngħaddu 'l quddiem. Il-ġrajja tal-Malti għandha timlina bil-kburija meta nqisu kif dan id-daqxejn ta' Lsien, imkasbar, mistmerr, imwarrab, baqa' ħaj s'issa, bla ma nxtorob minn ilsna ħafna akbar minnu li mess magħhom. L-Ilsien Malti hu fih innifsu monument tal-ħajja Maltija fost il-faqar u t-tbatija ma' tul l-istorja. Dak il-ħin stess li niċħdu lsienna aħna ninqerdu bħala Nazzjon u ninxtorbu minn ġnus akbar minna u nitilfu l-individwalità tagħna. Mhux hekk biss. L-ilsien jaqdina biex nibnu letteratura għalina. Nazzjon mingħajr il-poeti tagħha, tfisser nazzjon mingħajr idijal u fejn m'hemmx idijal il-ġnus jispiċċaw—"*Where there is no vision, the people perish,*" insibu miktub fuq ir-ras tar-rivista Ngliża *The Poetry Review.*

L-Ilsien Malti jaqdina għal ħaġa oħra. Meta nkunu għarafna lilna nfusna, aħna nibdew biex nistagħnew. Dan irridu nagħmluh bil-Malti. Fl-1850 Rev. Kan. Fort. Panzavecchia stqarr: "Billi l-Maltin huma n-nazzjon waħdieni fl-Europa li jitħaddet b-ilsien u jikteb b'ieħor, jista' wieħed jistqarr li ħadd ma jista' jistenna li f'Malta t-tagħlim jimxi 'l quddiem jekk ma jibdiex billi jkabbar Ilsienu." Mela skond Panzavecchia it-tagħlim tal-Malti hu meħtieġ għal kbar u għaż-żgħar. Ngħidu xi ħaġa dwar il-kbar, u hawn jeħtieġ li wieħed jitħaddet ċar u tond. F'Malta fis-seklu għoxrin għad fadal għadd kbir ta' nies li

lanqas jafu jaqraw. Ta' min hi l-ħtija m'għandniex x'naqsmu magħha; biss hekk hu. Issa 'l dawn x'se nagħmlu biex nagħllmuhom dak li jeħtieġu ta' malajr? Il-Malti hija l-għodda. Bil-Malti rridu nxerrdu mil-ġdid it-tagħlim reliġjuż li ġmielu sejjer lura bħal granċ. Fl-imgħoddi r-Reliġjon kienet il-ħajja ta' Malta, issa sejra lura. Dan kollu ġej għax m'hawnx tagħlim. Bil-Malti rridu nagħllmu l-ħaddiem Malti kif iġib ruħu quddiem it-theddid ta' teoriji soċjali qarrieqa li wara l-gwerra għad jibdew ifaqqsu bħan-nemel. Jeħtieġ nuruh sewwa xi dmirijiet għandu u x'jeddijiet jistħoqq. Ngħallmuh l-imħabba u l-ġibda għax-xogħol u għal familja. Nuru l-bdiewa tagħna l-kixfiet tal-għaġeb tax-xjenza biex ħidmiethom teħfief. Infiehmu sewwa l-liġijiet li l-Gvern joħroġ għall-ġid tagħna stess. U fuq kollox nitgħallmu sewwa x'inhuma d-dmirijiet ta' ċittadini li aħna. Ħafna Maltin kienu jmorru jivvotaw wieħed wara l-ieħor bħal ma n-ngħaġ jimxu waħda wara l-oħra, l-anqas biss jafu jaqraw il-lista ta' l-ismijiet tal-kandidati. Dawn in-nies imsejkna jibilgħu kollox. Jemmnu l-wegħdi li jagħmlulhom u jmorru jivvotaw. Jeħtieġ li nuruhom x'ifisser il-vot. Nuruhom kif jagħżlu l-karfa mill-qamħa. Hekk biss nistgħu nistennew il-progress ta' Malta. Biex iseħħ dan jeħtieġ ġurnaliżmu tajjeb u qawwi f'idejn imħarrġa u mgħallma. Ġurnaliżmu ta' din ix-xorta nittamaw li għad ikollna kif jispiċċa dan it-taħwid. Diġa qegħdin naħsbu fih: ġurnaliżmu li jilqa' l-fehmiet ukoll ta' dawk li ma jaqblux miegħu.

Iżda ssib min jgħidlek "il-Malti fqir wisq; kif jista' jkun jaqdina f'dan kollu?" Min igħid hekk ma jkunx qed jagħmel ħaġa oħra ħlief bħal dak li jkollu xitla u ma jsaqqihiex u jittenna l-frott. Jekk aħna qatt ma ħadna ħsiebu kif jista' ikun li l-Malti ma ftaqarx? Madankollu l-Malti baqa' ħaj u għadna nistgħu ninqdew bih sewwa. X'jista' wieħed jikteb bil-Malti wrejniekom hawnhekk stess. It-tabib Bonnici ħaddmu fix-Xjenza. A.Cremona fit-traduzzjonijiet tekniċi. Dun Karm fil-Poeżija. Mela nqumu minn ngħas. L-ewwel ġlieda rbaħnieha u hekk nirbħu kull għawġ li jista' jinqala'. Inneħħu minn rasna il-ħmerijiet u ma nħambqux iktar jekk il-Malti hux djalett jew lingwa bla ma nafu ngħidu x'inhuma. Nagħmlu għodda minn ilsienna sabiex bih nibnu Malta ġdida. Poplu njurant malajr tifirdu u tbellgħu kollox; mhux hekk meta jkun imrawwem fit-tagħlim. Ma ninsewx li l-għerf hu qawwa. L-ilsien huwa għodda; hu l-musbieħ li fih titwaħħal il-ftila mixgħula kontra d-dlamijiet tal-injuranza. Fi ġnus imgħallma ma jkunx hemm ċittadini deġenerati bħal ma għandna ħafna fostna. Qumu u neħilsu mill jasar spiritwali li qed igħarraqna. Kemm sa ndumu ma niftħu għajnejna għall-qawwa ta' lsienna bħala għodda tas-soċjetà Maltija? Il-barranin

għarfu din is-setgħa u l-B.B.C. wir-Radjo Roma qegħdin jinqdew bih biex jilħquna. Il-patrjott mhux dak li jiftaħar bli għamlu ta' qablu. Min iħobb 'l artu jeħtieġ jaħdem għaliha u ma jibdilha ma' xejn u ma' ħadd. Għalhekk aħna nistennew li ż-żgħażagħ Maltin iwieġbu għas-sejħa li għamilnielhom biex igħinuna fix-xandir ta' dawn il programmi.

K. SANT.

(Student tat-Teoloġija).

31/10/'41